

УДК 330.83

Лимар Валерія Валеріївна

*кандидат економічних наук, директор
навчально-наукового центру міжнародної освіти
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

Лимарь Валерия Валерьевна

*кандидат экономических наук, директор
учебно-научного центра международного образования
Донецкий национальный университет имени Василя Стуса*

Lymar Valeriia

*PhD in Economics, Head of Educational and
Research Center of International Education
Vasyl' Stus Donetsk National University*

**ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
СПРАВЕДЛИВОСТІ
ПОДХОДЫ К ПОНИМАНИЮ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
СПРАВЕДЛИВОСТИ
APPROACHES TO EFFECTIVENESS UNDERSTANDING THROUGH
THE EQUITY**

Анотація. В статті вивчено наукові підходи до розуміння поняття ефективності в контексті справедливості. Проаналізовано науковий підхід В. Парето до розуміння поняття ефективності. Представлено розуміння Парето – ефективності з точки зору концепцій справедливості: утилітаризму, егалітаризму, елітаризму, лібералізму та роулзівському підходу. Досліджено першу та другу теореми добробуту. Визначено, що перша теорема добробуту полягає в тому, що розподіл факторів, які характеризують рівновагу в економіці, будуть оптимальними за умовою,

що функції корисності локальних споживачів є ненасиченими. Із другої теореми добробуту зроблено наступні висновки: при наявності сприятливих передумов Парето – оптимальний стан можна реалізувати у якості рівноваги; поняття справедливості та ефективності можна розглядати як окремо, так і разом; для досягнення ефективності можливо використовувати різноманітні ринкові інструменти; внутрішні агенти ринку є найбільш ефективними з точки зору досягнення рівноваги.

Ключові слова: ефективність, справедливість, оптимальність, лімітовані ресурси, розподіл благ.

Аннотация. В статье изучены научные подходы к пониманию понятия эффективности в контексте справедливости. Проанализирован научный подход В. Парето к пониманию понятия эффективности. Представлено виденье Парето - эффективности с точки зрения концепций справедливости: утилитаризма, эгалитаризма, элитаризма, либерализма и роулзовскому подходу. Исследованы первая и вторая теоремы благосостояния. Определено, что первая теорема благосостояния заключается в том, что распределение факторов, которые характеризуют равновесие в экономике, будут оптимальными при условии, что функции полезности локальных потребителей являются неудовлетворенными. Из второй теоремы благосостояния получены следующие выводы: при наличии благоприятных предпосылок Парето - оптимальное состояние можно реализовать в качестве равновесия; понятие справедливости и эффективности можно рассматривать как отдельно, так и совместно; для достижения эффективности можно использовать разнообразные рыночные инструменты; внутренние агенты рынка являются наиболее эффективными с точки зрения достижения равновесия.

Ключевые слова: эффективность, справедливость, оптимальность, лимитированные ресурсы, распределение благ.

Summary. *In this article, scientific approaches to effectiveness concept understanding in the context of justice were studied. It was analyzed the scientific approach of V. Pareto to effectiveness vision. It was given Pareto's vision of effectiveness from the point of view of justice concepts: utilitarianism, egalitarianism, elitism, liberalism and Rawls' approach. There were studied the first and second theorems of welfare. It was defined that the first theorem means that distribution of factors, which characterize the equilibrium in economics, will be optimal in condition if utility function of local consumers are not satisfied. The second theorem of welfare allows making such conclusions: in favorable conditions Pareto-optimum could be realized as the equilibrium; justice and effectiveness could be studied separately as well as together; to reach effectiveness it is possible to use different market tools; internal agents of a market are the most effective from the point of view of effectiveness achievement.*

Key words: *effectiveness, equity, optimality, limited resources, resources distribution.*

Постановка проблеми. Розвиток людства – це складний, безперервний процес, коли його представники постійно повинні приймати різноманітні рішення і робити вибір між більш та менш ефективними формами господарювання. В умовах функціонування лімітованих ресурсів, визначення ефективності є досить гострим питанням.

Проблема економічного зростання та ефективності національної економіки є одними з найскладніших та дискусійних, вони формують базис ринкової економіки та є предметом вивчення всесвітньовідомих вчених різних епох.

Постійне зростання потреб людства, збільшення його чисельності та неминуче зменшення лімітованих ресурсів обумовлює вирішення так званої задачі з двома невідомими: як забезпечити економічне зростання та досягти підвищення ефективності економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній науці поняття ефективності не є новим і існує багато наукових доробок, присвячених даній темі, як класиків економічної науки, так і сучасних науковців. В даній роботі особливу увагу приділено працям Лимаревої Ю.А., Лимарева П.В. [1], Ахметова Р.Е. [2], Кузнецової О.В. [3], Стойки М.С. [4], Чокушевої Г.Р. [5], Блауга М. [6], Бентама І. [8], Міля Д. [9], Яркової Е. [10], Роулза Дж. [11] Та Локка Дж. [12].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Ціллю даного дослідження є вивчення наукових підходів до розуміння поняття ефективності в контексті справедливості.

Виклад основного матеріалу. Поняття ефективності дуже тісно пов'язано з концепцією справедливості. Ефективність розподілу благ у суспільстві обумовлюється панівними відносинами.

Нерівність доходів, а відповідно і нерівність доступу до лімітованих ресурсів і благ для будь-якого суспільства є базовим концептом. Наприклад, при феодализмі справедливим був розподіл ресурсів на користь духовенства та дворянства, у свою чергу селяни та ремісники отримували меншу частину благ, хоча саме вони були їх основними виробниками.

Відносно нещодавно (у 18-19 ст.) такий розподіл ресурсів став вважатися несправедливим. При капіталізмі, в епоху соціальної справедливості будь-який член суспільства міг на рівних правах конкурувати з іншими.

Протягом часу дана економічна система також виявилася соціально несправедливою через те, що більшість суб'єктів лише продають свою здібність до труда, і не мають власних засобів виробництва. Тобто чисто ринковий механізм не гарантує справедливого розподілу доходів серед членів суспільства. Саме це спровокувало страйки робочих проти власників виробництв.

Рівність та справедливість – це фундамент, до формування якого постійно прагне людство, проте який і досі є ефемерним. У 19 столітті капіталізм реалізував прагнення суспільства до свободи реально, а прагнення до рівності лише юридично. Відповіддю капіталізму став комуністичний догматизм, в основу якого покладено тезу, що вільним може бути лише економічно незалежний індивідум. Так, в багатьох країнах сформувалась соціалістична система, в якій більшість благ розподілялась серед партійної еліти.

Декілька десятиліть такий устрій суспільства вважався нормальним та справедливим. Проте саме усвідомлення факту, що такий розподіл ресурсів не був справедливим, і що вирівнювання доходів більшості населення шляхом обмеження його ділової активності, і спровокувало колапс соціалістичної системи в країнах Східної Європи.

Сучасне суспільство можна охарактеризувати подвійним стандартом. З одного боку, всі члени суспільства мають рівні права, що характерно для демократичного устрою, з іншого боку, вони мають нерівні можливості. Громадяни демократичної держави мають рівні права, проте варто враховувати безліч факторів, які впливають на формування особистості, в результаті чого різні індивідууми набувають різних можливостей та навичок, що в наслідок обумовлює різницю в доходах.

Поняття ефективності в тому сенсі, як воно аналізується в сучасній науці, отримало розвитку в епоху капіталістичного устрою. Докапіталістичні відносини було приховано за відносинами власності і поняття ефективності не було першочерговим і в деяких випадках взагалі не враховувалося. Капіталістичні ж відносини навпаки стали якісно новою епохою у порівнянні з відносинами власності [5, С. 96].

В період капіталістичного устрою центральне місце зайняла обробна промисловість, яка якісно його відрізняє від докапіталістичного, де прибутки формувалися за рахунок сільського господарства.

Так, капіталізму притаманна така риса, як розподіл праці у конкретних його проявах кооперації та спеціалізації та наявність великої кількості агентів на ринку, які самі по собі вже носіями приватної власності і для яких є максимізації власного прибутку і підвищення ефективності виробництва.

Товари виробляються для реалізації, а діяльність економічних агентів регулюється ринковими механізмами, у свою чергу, вартість товару формується не лише на основі собівартості, а з урахуванням попиту та пропозиції. Так, кожен учасник ринкових відносин спрямовує мету своєї діяльності на максимізацію прибутків, зменшення витрат та підвищення ефективності.

При науковому дослідженні феномену ефективності варто зануритися у далеке минуле економічної теорії та зупинити увагу на працях представника класичної школи Вільфредо Парето, який є відомим як економіст, соціолог, інженер та засновник теорії еліт. Даним вченим розроблено статистичний Парето – розподіл та Парето – оптимум, які використовуються в прикладних дослідженнях й несьогоднішній день.

Ефективність за В. Парето, - це стан певної системи, коли значення окремого її показника не може збільшуватися без зменшення або погіршення інших. Так, В. Парето відзначає, що «будь-яка зміна, яка нікому не чинить збитків, а деяким представникам суспільства приносить користь (за їх власною оцінкою), є покращенням» [6]. Таким чином зміни, які не чинять шкоди, є корисними.

З точки зору В. Парето, ефективність економіки досягається, коли всі вигоди від обміну між економічними агентами вичерпано.

S1, S2 представляють собою економічні суб'єкти, між якими розподіляються лімітовані блага. Точки A1, A2, A3 – це варіанти корисності, яка може бути досягнута в результаті обміну благами.

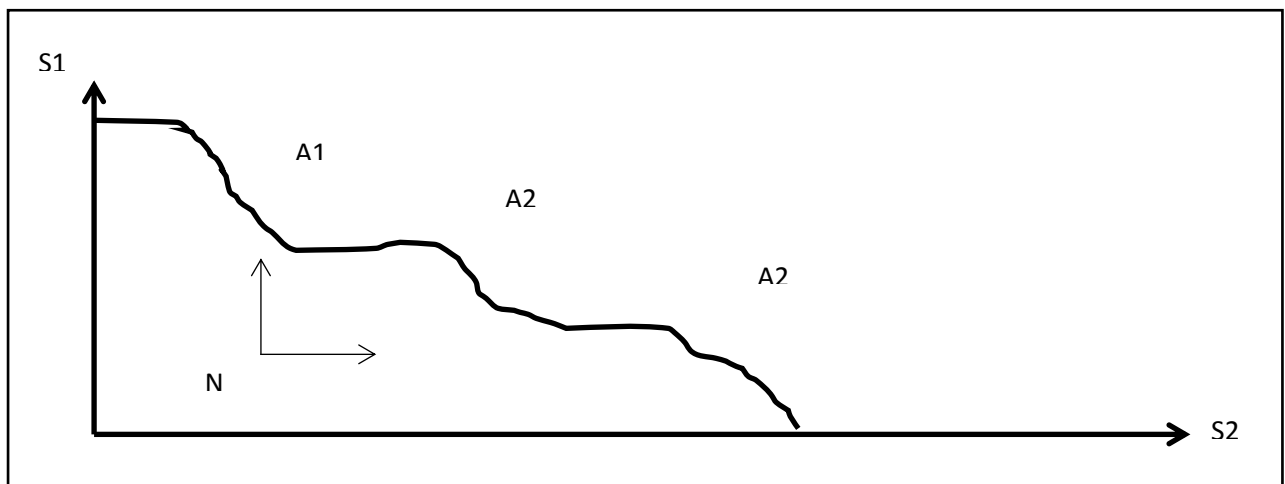

Рис. 1. Графічне зображення розподілу ресурсів між двома суб'єктами за моделлю Парето*

**Складено автором на основі: [6, С. 120].*

Точки, які проходять по зображеній кривій, ілюструють саме Парето – ефективність, тобто задоволення потреб суб'єктів S1, S2. Що стосується точки N, вона відображає неефективність розподілу лімітованих ресурсів. І тут важливо зауважити, що поняття ефективності не має спільного контексту із справедливістю.

Розподіл лімітованих ресурсів, оптимальний за Парето, може не досягати соціальної оптимальності. Як вже було зауважено, найчастіше оптимальний розподіл не є справедливим. Для суспільства представлено множину варіантів, але воно може реалізувати лише один, який є максимально справедливим. Так, функція суспільного добробуту структурує індивідуальний розподіл у відповідь до індивідуальних потреб. Що стосується суспільного добробуту, він представляє собою функцію від індивідуальних функцій корисності і функцію корисності окремого економічного суб'єкта, яка зростає.

Далі на рисунку зображено максимізацію функції суспільного добробуту.

Відповідно до даного рисунку точка Е представляє собою рівновагу, де перетинаються криві байдужості та межа можливих корисностей. Якщо взяти будь-яку іншу точку з представленої множини, вона не буде одночасно

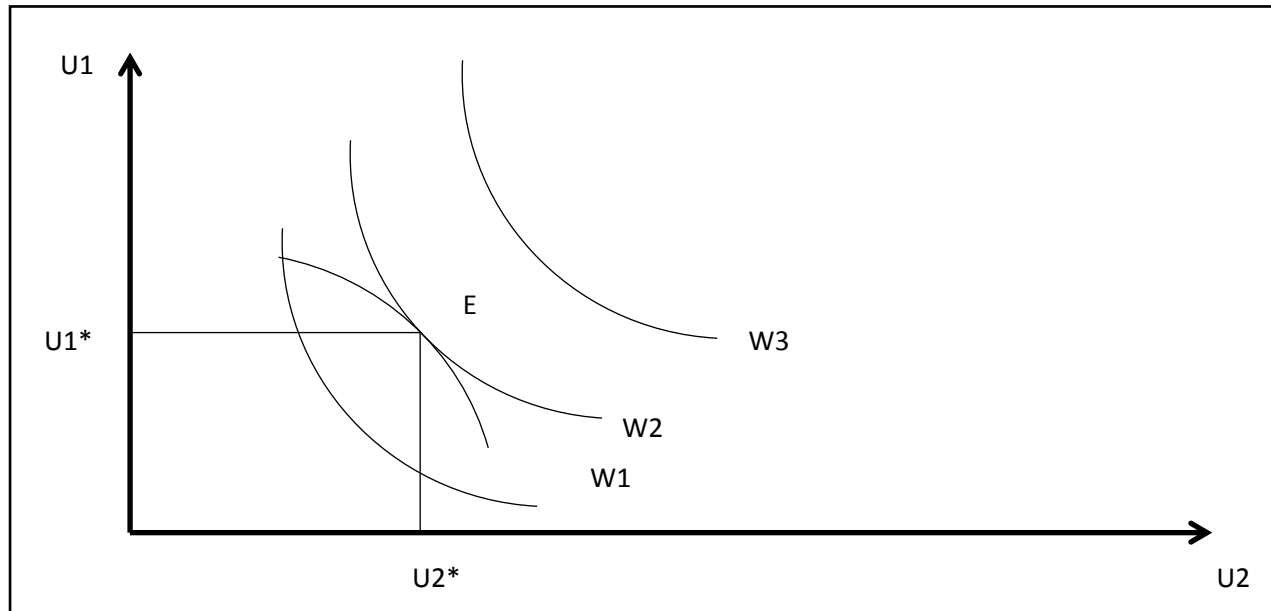

Рис. 2. Максимізація суспільного добробуту*

**Складено автором.*

оптимальною відносно суспільного добробуту та Парето - розподілу. Точка Е забезпечує максимально можливий рівень добробуту економічних суб'єктів, однак даний розподіл представляє собою лише один варіант розподілу, який може бути справедливим.

Далі представлено розуміння Парето – оптимальності з точки зору концепцій справедливості (рис. 3).

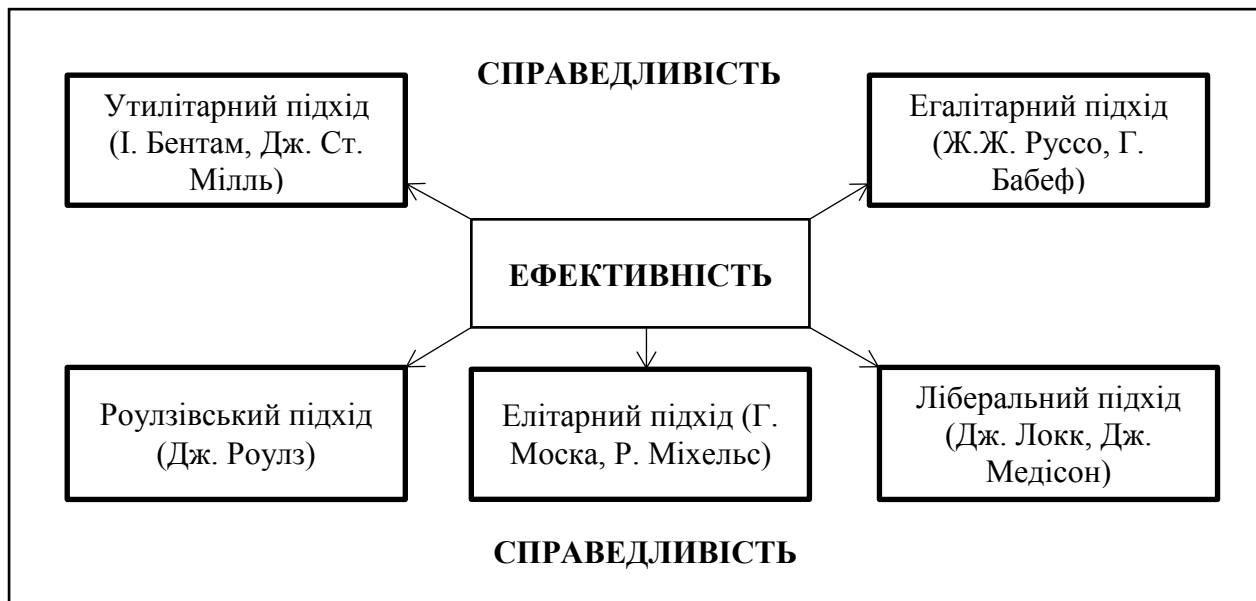

Рис. 3. Візуалізація наукового бачення Парето-ефективності через призму концепцій справедливості*

**Складено автором.*

Утилітаризм (від лат. *utilitas* – користь, вигода) – течія економічної думки, в основі якої лежить оцінка речей, предметів, процесів, явищ з точки зору їхньої корисності, можливості їх використання для досягнення цілей та задоволення потреб. Зародилося у Великій Британії у 19 ст. під впливом філософа І. Бентама. У наступному розвинута економістами австрійської школи у вигляді теорії корисності [7].

Утилітаризм – це багатогранне явище, яке з одного боку представляє собою філософію, з іншого – метатеорію. В даній роботі аналізуються економічні аспекти утилітаризму, зокрема розуміння поняття справедливості.

Детально проаналізовано роботи І. Бентама та Дж. Ст. Мілля, які є класиками утилітаризму. Червоною ниткою в теорії утилітаризму проходить ідея щодо можливості виведення загальної справедливості як допоміжного принципу, із щастя як морального принципу більшої частини суспільства. Користь в даному випадку є тріадою класичних принципів утилітаризму: користь, щастя та гедонізм.

Головним принципом є максимізація користі, а щастя представляє собою зміст корисності. Важливо зауважити, що задоволення повинні отримувати всі члени суспільства без винятку, а суспільна користь – це сума задоволення всіх членів суспільства. Останній принцип, а саме неупереджену рівність, можна вважати останнім і найголовнішим принципом утилітаризму.

Найефективнішим та найкращим є устрій, який забезпечує щастя максимальної кількості індивідуумів, що є основним принципом класичного утилітаризму. Як зазначає І. Бентам, «сума інтересів окремих членів і складає інтерес суспільства» [8, С. 10]. Суспільство має розподіляти лімітовані ресурси між його членами в рівній мірі, щоб задовольнити потреби всіх без винятку. Також воно повинно сприяти вільному обміну між економічними суб'єктами, тому що якщо такий обмін є реально вільним, то в результаті нього всі учасники отримують щастя, тобто він є ефективним.

Теорія І. Бентама знайшла відображення в роботах його послідовника Дж. Ст. Мілля, який створив аксіологічний різновид утилітаризму [9, С. 42]. На нашу думку, його головним досягненням є формулювання концепції розподільної справедливості. Дана концепція має на увазі возведення принципу розподілу лімітованих благ завдяки оподаткуванню в ранг одного з головних завдань, які постають перед урядом.

Завдяки Дж. Ст. Міллю розподільча справедливість набула широкого сенсу і яка по суті співпадає із соціальною справедливістю. До теперішнього часу поняття розподільчої та соціальної справедливості використовуються як синоніми, що є певною мірою ілюзією, тому що всі соціальні проблеми можна вирішувати не шляхом фундаментальних перебудов соціальних інститутів, а завдяки реформуванню процесу розподілу благ між членами суспільства.

Справедливість через призму утилітаризму існує, коли є можливість досягти максимальної корисності для всіх членів суспільства.

Перед урядом постає завдання здійснити перерозподіл ресурсів таким чином, щоб були задовільнені потреби всіх членів суспільства. Причому задоволення потреб відбувається не автоматично. Добробут, за утилітарним підходом, є результатом суб'єктивної оцінки індивіда власного добробуту. Дана оцінка напряду залежить від суб'єктивних та об'єктивних чинників. Функція суспільного добробуту відображає прямо пропорційну залежність суспільного добробуту від показників індивідуального добробуту.

Важливо відмітити, що основний недолік даної концепції полягає у формалізації визначення функції суспільного добробуту, яка не відповідає стосовно економічної сутності суспільного добробуту, а також не враховує інституційний характер суспільного вибору [10].

Американський філософ та політолог Роулз Дж. трактує поняття справедливості через призму класичної теорії громадського договору Канта І., Локка Дж., та Руссо Ж. На його думку, економічні суб'єкти здатні створити суспільство на основі наступних принципів:

- кожен індивід має рівні права по відношенню до найбільш широкої схеми рівних основних свобод с подібними схемами свобод для інших;
- економічна та соціальна нерівність має бути побудована так, щоб:
- від них можна було б очікувати переваги для всіх;
- позиції та посади були б доступні для всіх [11].

Роулз Дж. відмічає, що перший принцип повинен бути первинним відносно другого. «Не можуть бути оправдані порушення основних свобод, які захищені першим принципом, або ж компенсація порушення великими соціальними та економічними перевагами» [11].

На думку Роулза Дж., свобода – це політична свобода, свобода слова, совісті, думки, особистості, можливість мати приватну власність. І всі ці свободи повинні бути рівними.

Стосовно другого принципу Роулз Дж. відмічає, що не зважаючи на те, що розподіл влади та доходів серед підприємств є передбаченим, проте вони мають використовуватись для вигоди всього суспільства, а позиції та посади повинні бути доступні всім. Так, нерівність може бути допущена, якщо вона вигідна всім [2, С. 61-62].

Лібералізм або ліберальний підхід заснований на центризмі на конкретному економічному суб'єкті. Відповідно до даного підходу будь-який окремий індивід здатний самостійно реалізовувати та задовольняти власні потреби. Тобто за теорією лібералізму суспільство представляє собою сукупність окремих суб'єктів, і таке суспільство не може мати цілей та потреб, відмінних від цілей окремого індивіда.

Так, суспільство обирає уряд для встановлення та захисту своїх прав і місією такого уряду є задоволення потреб суспільства в цілому, і окремих суб'єктів зокрема.

Економічний або класичний лібералізм виступає за індивідуальні права на власність і свободу контракту. Девізом цієї форми лібералізму є "вільне приватне підприємство". Перевага віддається капіталістичному господарюванню на основі принципу невтручання держави в економічну діяльність, що означає відміну державних субсидій і юридичних бар'єрів для економічної діяльності. Економічні ліберали вважають, що ринок не потребує державного регулювання. Деякі з них готові допустити урядовий нагляд над монополіями і картелями, інші стверджують, що монополізація ринку є тільки наслідок дій держави. Економічний лібералізм стверджує, що вартість товарів і послуг повинні визначатися вільним вибором індивідуумів, тобто ринковими системами. Деякі навіть допускають присутність ринкових сил і в областях, де державна монополія природна (наприклад в забезпеченні безпеки або судочинстві). Економічний лібералізм розглядає економічну нерівність, яка виникає із-за нерівних

позицій при укладенні контрактів, як природний результат конкуренції, за умови відсутності примусу.

Ідею, що вільні особи можуть стати основою стабільного суспільства, висунув Джон Локк. У його творі "Два трактати про правління"[12, С. 137] сформульовані фундаментальні ліберальні принципи - економічної свободи, як право на особисте володіння і користування власністю, і принцип інтелектуальної свободи, що включає свободу совісті. Основою його теорії є уявлення про природні права: на життя, на особисту свободу і на приватну власність, яке стало предтеchoю сучасних прав людини.

Цікаве бачення на проблему справедливості мають вчені 19 ст. Моска Г. та Міхельс Р., які є яскравими представниками елітарного підходу. За даною теорією, суспільство представляє собою сукупність еліт, які мають нерівномірний розподіл влади та престижу і суперничають між собою стосовно доступу до влади. Історія суспільства представляє собою циркуляцію еліт, які змінюються за законами олігархії і в першу чергу реалізують інтереси елітних шарів суспільства.

Відповідно до теорії егалітаризму (від фр. *egalite* – рівність), справедливість – це рівний розподіл благ між усіма представниками суспільства.

Егалітаризм – це різновид утопічного соціалізму, політична теорія, де рівність є фундаментальним принципом організації суспільного життя. [13, С. 25]. Основними представниками даної теорії є Руссо Ж.Ж. та Бабеф Г.

Ефективність за В. Парето, є центральним поняттям сучасної економічної науки. На базі нього розроблено так звані перша і друга теореми добробуту [14].

Концептуально перша теорема добробуту полягає в тому, що розподіл факторів, які характеризують рівновагу в економіці, будуть також оптимальними за умовою, що функції корисності локальних споживачів є ненасиченими.

За даною теоремою, якщо зберігаються певні передумови, рівновага, яка встановлюється на ринку, завжди буде оптимальною, тобто держава не повинна регулювати ринок.

До передумов, про які йшла мова, віднесено:

- значна кількість споживачів;
- відсутність суб'єктів впливу на ринковий механізм;
- номінальність присутнього на ринку товару;
- відсутність зовнішніх ефектів (екстерналій).

Якщо зберігаються дані передумови, формується конкурентне середовище і розподіл ресурсів є ефективним. І навпаки, порушення рівноваги приводить до неефективного розподілу ресурсів та факторів виробництва.

Важливо також відмітити, що базовим концептом теореми є ефективність розподілу ресурсів, а не справедливість. Дана теорема тісно пов'язана із другою теоремою добробуту.

Зміст другої теореми добробуту полягає в наступному: будь-який Парето – оптимальний стан можливо реалізувати за допомогою ринкових інструментів та механізмів. Іншими словами, можна вибрати конкретний оптимальний стан ринку (якщо ми вважаємо його найбільш справедливим) і використовуючи інструмент доходу (як окремих індивідуумів, так і фірм), можливо досягти прийняття ними таких рішень, які будуть співпадати з обраним заздалегідь станом. Так, за допомогою даної теореми вирішується проблема ефективності та справедливості.

Так, сенс другої теореми полягає в тому, що будь-який розподіл, ефективний за Парето, досягається завдяки децентралізації ринкового механізму. В ринковій економіці суб'єктами прийняття рішень виступає велика кількість виробників, які визначають об'єкт виробництва, кількість одиниць виробництва та цільову аудиторію, яка споживатиме той чи інший товар. Стосовно планової або централізованої економіки, дані рішення

приймаються центральним органом, який не завжди може чітко й адекватно оцінювати потреби та можливості ринку.

Друга теорема наголошує, що для досягнення ефективного розподілу ресурсів, у запровадженні центрального планового органу необхідності немає. Конкуренти, які представлені на будь-якому ринку і для яких головною метою є максимізація прибутку, є найкращим інструментом регулювання. Таким чином, друга теорема добробуту обумовлює надійність функціонування ринкового механізму.

На додаток, при умові, якщо б існувало ідеальне конкурентне середовище на всіх сегментах ринків, то вивчення державних фінансів обмежилось аналізом доцільності державного перерозподілу ресурсів.

Із другої теореми добробуту можна зробити наступні висновки:

- 1) При наявності сприятливих передумов Парето – оптимальний стан можна реалізувати у якості рівноваги;
- 2) Поняття справедливості та ефективності можна розглядати як окремо, так і разом;
- 3) Для досягнення ефективності можливо використовувати різноманітні ринкові інструменти, наприклад, доходи агентів ринку;
- 4) Використання інструменту цін не є ефективним, тому стан рівноваги на ринку не буде досягнутим;
- 5) Внутрішні агенти ринку є найбільш ефективними з точки зору досягнення рівноваги, тому доцільно, наприклад, використовувати прямі, а не непрямі податки [15].

Дані теореми відповідають на критику класичної теорії стосовно механізму досягнення ефективного розподілу ресурсів за допомогою формування конкурентного середовища.

Висновки з даного дослідження. Проаналізовано науковий підхід В. Парето до розуміння поняття ефективності. Ефективність - це стан певної системи, коли значення окремого її показника не може збільшуватися без

зменшення або погіршення інших. Також представлено розуміння Парето – ефективності з точки зору концепцій справедливості: утилітаризму, егалітаризму, елітаризму, лібералізму та роулзівському підходу.

Досліджено першу та другу теореми добробуту. Концептуально перша теорема добробуту полягає в тому, що розподіл факторів, які характеризують рівновагу в економіці, будуть також оптимальними за умовою, що функції корисності локальних споживачів є ненасиченими. Відповідно до другої теореми добробуту, будь-який Парето – оптимальний стан можливо реалізувати за допомогою ринкових інструментів та механізмів. Із другої теореми добробуту зроблено наступні висновки: при наявності сприятливих передумов Парето – оптимальний стан можна реалізувати у якості рівноваги; поняття справедливості та ефективності можна розглядати як окремо, так і разом; для досягнення ефективності можливо використовувати різноманітні ринкові інструменти, наприклад, доходи агентів ринку; використання інструменту цін не є ефективним, тому стан рівноваги на ринку не буде досягнутим; внутрішні агенти ринку є найбільш ефективними з точки зору досягнення рівноваги.

Література

1. Лимарева Ю.А., Лимарев П.В. Эволюция категории "эффективность" в экономической науке / Universum: Экономика и юриспруденция. 2014. № 4 (5). URL: <http://7universum.com/ru/economy/archive/item/1169>.
2. Ахметов Р.Э. Трактровка справедливости как честности в социально-политической философии Джона Ролза. Вестник ОГУ. – 2009. - №7 (101). – С. 61-66.
3. Кузнецова О.В. Щодо сутності економічної ефективності. Розвиток методів управління та господарства на транспорті. – 2014. - №4 (49). – С. 178-189.

4. Стойка М.С. Сучасні погляди на розуміння концепції справедливості. Форум права. – 2014. - №2. – С. 416-422.
5. Chokusheva G.R. The evolution of the concept of “economic efficiency”. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-ponyatiya-ekonomicheskoy-effektivnosti>.
6. Блауг М. Парето Вильфредо. Экономикус, 2008. – 352 с.
7. Экономика и право: словарь-справочник. Москва, 2004. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/16869/%D0%A3%D0%A2%D0%98%D0%9B%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%97%D0%9C.
8. Бентам И. Введение в основание нравственности и законодательства. Москва, 1998. – 320 с.
9. Mill D. S. Utilitarianism. Indianapolis. Cambridge, 1979. – 450 p.
10. Яркова Е. Н. Утилитаризм как стимул самоорганизации культуры и общества. Общественные науки и современность. – 2002. - № 2. – С.88-101.
11. Rawls J. A theory of justice. Cambridge, 1971. – 125 p.
12. Локк Джон. Два трактата о правлении. Москва, 1988. – 405 с.
13. Погорелый Д. Е., Фесенко В. Ю., Филиппов К. В. Политологический словарь - справочник. Ростов н/Д, 2008. – 320 с.
14. Осипова Е.В. Социологическая система Вильфредо Парето. История буржуазной социологии XIX — начала XX века. Москва, 1979. – 331 с.
15. Фундаментальные теоремы благосостояния. Оптимальность и контроль: проблема рыночного социализма. URL: http://economylit.online/obschie-raboty_719/fundamentalnyie-teoremyi-blagosostoyaniyaoptima.html.

References

1. Limareva Yu.A, Limarev P.V. Evolyutsiya kategorii "effektivnost" v ekonomicheskoi nauke. Universum: Ekonomika I yurisprudentsiya. 2014. № 4 (5). URL: <http://7universum.com/ru/economy/archive/item/1169>.
2. Akhmetov R.E. Traktovka spravedlivosti kak chestnosti v sotsialno-politicheskoi filosofii Djona Rolza. Vestnik OGU. 2009. №7 (101). P. 61-66.
3. Kuznetsova O.V. Shchodo sutnosti ekonomichnoi efektyvnosti. Rozvytok metodiv upravlinnya ta ghospodarstva na transporti. 2014. №4 (49). P. 178-189.
4. Stoika M.S. Sychasni pohlyady na rozuminnya kontseptsii spravedlyvosti. Forum prava. 2014. №2. P.416-422.
5. Chokusheva G.R. The evolution of the concept of "economic efficiency". URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-ponyatiya-ekonomicheskoy-effektivnost>
6. Blaugh M. Pareto Vilfredo. Ekonomikus, 2008. 352 p.
7. Ekonomika i parvo: slovar-spravochnik. Moskva, 2004. URL: http://dic.academic.ru/dic.nsf/dic_economic_law/16869/%D0%A3%D0%A2%D0%98%D0%9B%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%A0%D0%98%D0%97%D0%9C.
8. Bentam I. Vvedenie v osnovanie npravstvennosti I zakonodatelstva. Moskva, 1998. 320 c.
9. Mill D. S. Utilitarianism. Indianapolis. Cambridge, 1979. 450 p.
10. Yarkova Ye.N. Utilitarizm kak stimul samoorganizatsii kultury I obshchestva. Obshchestvennye nauki I sovremennost. 2002. № 2. C.88 – 101.
11. Rawls J. A theory of justice. Cambridge, 1971. 125 p.
12. Lokk Djon. Dva traktata o pravlenii. Moskva, 1988. 405 c.

13. Pogorelyi D. Ye., Fesenko V. Yu., Filippov K.V. Politologicheskiy slovar – spravochnik. Rostov n/D, 2008. 320 c.
14. Osipova Ye. V. Sotsiologicheskaya Sistema Vilfredo Pareto. Istoriya burzhuaiznoi sotsiologii XIX – nachala XX veka. Moskva, 1979. 331 c.
15. Fundamentalnye teoremy blagosostoyaniya. Optimalnost i control: problema ryonochnogo sotsializma. URL: http://economylit.online/obschie-raboty_719/fundamentalnyie-teoremyi-blagosostoyaniyaoptima.html.